

Εισήγηση στο 1ο Επιστημονικό Συνέδριο
«Θεσσαλονίκη, πρωτεύουσα των προσφύγων»
Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού
Καλαμαριά, 23-25 Νοεμβρίου 2012

«Σαν καναρίνια σε ορυχείο»: Παιδιά μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση στη Θεσσαλονίκη και η σχέση τους με το περιβάλλον κατοικίας

Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου

Ο καινούριος, ιστορικά, ρόλος της Ελλάδας ως χώρας «υποδοχής» μεταναστών έχει ωθήσει την κοινωνιολογική έρευνα στη συστηματική μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης, όμως οι σχετικές έρευνες μέχρι σήμερα έχουν εστιαστεί στους ενήλικους μετανάστες, αγνοώντας τα παιδιά-μετανάστες και τα παιδιά μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη χώρα. Ειδικά στην περίπτωση των μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση, και αν λάβουμε υπόψη το μόνιμο της εγκατάστασής τους, τα παιδιά των οικογενειών αυτών, παιδιά που πολιτογραφήθηκαν Έλληνες ή γεννήθηκαν στη χώρα, έχουν στρατηγική σημασία για την ίδια τη μελλοντική ελληνική κοινωνία και πολλά εξαρτώνται από την προσαρμογή των παιδιών αυτών στο ρόλο τους ως πολίτες και πλήρως συμμετέχοντες σ' αυτήν. Από αυτήν την άποψη, τα χωρικά χαρακτηριστικά της εγκατάστασης των μεταναστών στην πόλη έχουν βαρύνουσα σημασία: το περιβάλλον κατοικίας, η γειτονιά και ο δημόσιος χώρος, κάθε άλλο παρά αμέτοχα είναι στη διαμόρφωση της σχέσης του μελλοντικού πολίτη με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ξεκινώντας απ' αυτήν την ερευνητική υπόθεση, σκοπός της εισήγησης είναι να παρουσιάσει τους χώρους εγκατάστασης των νέων μεταναστών στην πόλη από μια περισσότερο ανθρωπολογική σκοπιά, ως το υλικό πλαίσιο ζωής για τους κατοίκους τους, και ειδικά τους πιο αδύναμους, τα παιδιά.

Βασίζεται, γι' αυτόν τον λόγο, σε μια έρευνα πεδίου που κάναμε, το 2006, η Παρασκευή Κούρτη κι εγώ,¹ στα πλαίσια Ομάδας Εργασίας του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, όπου το θέμα μας ήταν να διερευνήσουμε από χωρική άποψη την πρόσφατη εγκατάσταση μεταναστών στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, και κυρίως, να απαντήσουμε στο αν παρατηρείται διάχυση και

ενσωμάτωση, ή περισσότερο ένας γεωγραφικός διαχωρισμός που στο μέλλον θα μπορούσε να οδηγήσει σε γκετοποίηση.

Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν όμως να γνωρίζουμε πώς γίνεται η διασπορά των μεταναστών στον αστικό ιστό. Έτσι ζητήσαμε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) στοιχεία από την απογραφή του 2001 για τους ξένους πολίτες που κατοικούσαν στους 16 δήμους του Π.Σ.Θ. (πριν από την εφαρμογή του σχεδίου «Καλλικράτης»), αναλυτικά ανά εθνικότητα (χώρα προέλευσης) και ανά Δήμο.

Από την επεξεργασία των σχετικών αριθμών, και ειδικότερα λαμβάνοντας υπόψη μόνο τους μετανάστες από τρίτες χώρες, η εικόνα για το Π.Σ.Θ. δείχνει ότι όλοι οι δυτικοί Δήμοι, εκτός από τη Σταυρούπολη, είχαν, το 2001, ποσοστά μεταναστών μεγαλύτερα του μέσου όρου, που ήταν 5,11% στο σύνολο του πληθυσμού. Από τα στοιχεία προκύπτει επίσης ότι το 93% όλων των ξένων μεταναστών που κατοικούσαν στο Π.Σ.Θ. διέμεναν στο κέντρο και στους δυτικούς Δήμους και μόλις 7% στους ανατολικούς (Καλαμαριά, Πυλαία, Πανόραμα, και Ρετζίκι).

Από την άλλη, όσον αφορά τους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση οι οποίοι ως ομογενείς είχαν αποκτήσει ήδη, το 2001, την ελληνική ιθαγένεια, χρησιμοποιήσαμε τα απογραφικά στοιχεία για τους ομογενείς που είχε συλλέξει η (τότε) Γενική Γραμματεία Παλινοστούντων Ομογενών (Γ.Γ.Π.Ο.) και εκδόθηκαν σε τρεις τόμους.² Εδώ οφείλουμε να εξετάσουμε τον όρο «παλινοστούντες» ή «επαναπατριζόμενοι», που έχει επικρατήσει στον τρέχοντα δημόσιο λόγο. Η λέξη «παλινοστούντες» σημαίνει στην κυριολεξία άτομα ελληνικής καταγωγής που έφυγαν από την πατρίδα και τώρα επιστρέφουν. Είναι επομένως αδόκιμος προκειμένου για τους μετοίκους από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι αποτελούν μέλη της μεγάλης ελληνικής διασποράς: δεν «επιστρέφουν», αλλά έρχονται για πρώτη φορά στην ιστορική, πατρογονική τους κοιτίδα, που είναι ο ελλαδικός χώρος, μετά από πάρα πολλές γενιές.

Οι Ελληνοπόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση είναι απόγονοι των Ελλήνων που ήταν εγκατεστημένοι στις βόρειες και ανατολικές ακτές της Μαύρης Θάλασσας από την αρχαιότητα. Από το 1937 και μετά, επί καθεστώσ Στάλιν, οι ελληνικές αυτές κοινότητες εκτοπίστηκαν βίαια προς το εσωτερικό της ασιατικής ηπείρου, με μόνη

εξαίρεση όσους κατοικούσαν στις ορεινές περιοχές της Γεωργίας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 πολυπληθείς κοινότητες Ελληνοποντίων βρίσκονταν διασκορπισμένες σε πολλές Σοβιετικές δημοκρατίες, κυρίως στη Γεωργία, το Καζακστάν, τη Ρωσία και κατά μικρότερα ποσοστά στην Ουκρανία και το Ουζμπεκιστάν. Η «παλιννόστηση» είχε ήδη ξεκινήσει τη δεκαετία του 1980, αλλά ήταν σαφώς η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης που προκάλεσε το μεγάλο κύμα μετανάστευσης προς την Ελλάδα, το οποίο έφτασε στο μέγιστο το 1993. Απαντώντας στο ερώτημα της απογραφής για το ποιοι λόγοι τους ώθησαν να μεταναστεύσουν, οι ομογενείς της Θεσσαλονίκης δήλωναν ότι ο βασικότερος λόγος ήταν η ανεργία στις χώρες τους (34%) ενώ κατά δεύτερο λόγο, η «επιθυμία να έρθουν στην Ελλάδα» (29%).³ Παρότι η φυγή τους από τη Σοβιετική Ένωση δεν ήταν αναγκαστική, ούτε και έγινε κάτω από βίαιες συνθήκες, οι ίδιοι προτιμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως πρόσφυγες: είναι χαρακτηριστικό ότι στη Θεσσαλονίκη ονομάζουν το σύλλογό τους «Σύλλογο Ποντίων Προσφύγων από την τέως Σοβιετική Ένωση».

Εικ. 1. Το πολιτιστικό κέντρο του «Συλλόγου Ποντίων Προσφύγων» στην Ευξεινούπολη Ευκαρπίας. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Γ. Κατσαβουνίδου – Π. Κούρτη.

Κατά μία έννοια, ο όρος «πρόσφυγες», ειδικά στην περίπτωση των ανθρώπων που βρέθηκαν εν μέσω του εμφυλίου πολέμου στη Γεωργία, δεν απέχει από την αλήθεια. Από την άλλη, οι παραλληλισμοί που η ίδια η επιλογή της λέξης «πρόσφυγες» φέρνει

– δηλαδή η συσχέτιση με τους 1,2 εκατομμύρια πρόσφυγες που ήρθαν στον ελλαδικό χώρο κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών – είχαν σημαντική επίδραση στις προσδοκίες τόσο των ίδιων των μεταναστών όσο και του κράτους και της κοινωνίας που τους υποδέχτηκε. Παρότι στο φαντασιακό των νέων αυτών μεταναστών η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα αποτελεί ιστορική συνέχεια της μεγάλης προσφυγιάς του 1922, οι σύγχρονες συνθήκες είναι σημαντικά διαφοροποιημένες απ' ό,τι στο ιστορικό της ανάλογο. Η σύγχρονη μετοίκηση των ελληνικής καταγωγής Πόντιων μεταναστών συντελείται μέσα σ' ένα γενικό πνεύμα αποδόμησης των εθνικών ταυτοτήτων· σε συγχρονία με μια μαζική μεταναστευτική ροή, για καθαρά οικονομικούς λόγους, από τα πρώην κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης· και εντέλει σε κλίμα διαφωνίας (εσωτερικά της πολιτικής) για το σκόπιμο αυτής της εισροής. Όπως γράφει χαρακτηριστικά η Ευτυχία Βουτυρά,

η Ελλάδα που τους υποδέχτηκε το 1989 δεν ήταν ίδια με την Ελλάδα του 1923 και [ακριβώς] επειδή η ουσία της πολιτικής του κράτους απείχε από τη ρητορική του, οι πολιτικές που προσπάθησαν να αντιγράψουν την επιτυχία της εγκατάστασης και ενσωμάτωσης του 1923, οδήγησαν σε αμοιβαία απογοήτευση.⁴

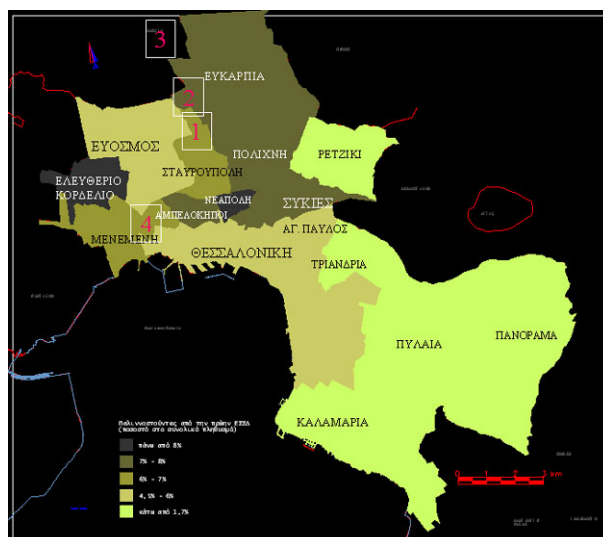
Για τους σκοπούς της έρευνας, δηλαδή τη χωρική ανάλυση των μετασχηματισμών που συμβαίνουν στην πόλη λόγω της μετανάστευσης, κρίναμε ότι τα στοιχεία για τους ξένους (τους αλλογενείς) έπρεπε να συνδυαστούν με εκείνα για τους ομογενείς, παρά τις διαφωνίες ως προς το αν η μετοίκηση των ομογενών ήταν «παλιννόστηση», «μετανάστευση» ή, κατ' άλλους, «προσφυγιά». Πράγματι, αν συμπεριλάβουμε τους ομογενείς από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τα ποσοστά μεταναστών στον πληθυσμό κάθε Δήμου αυξάνονται σημαντικά (π.χ. στο Κορδελιό είναι σχεδόν 14%), ενώ στο σύνολο του Π.Σ.Θ. φτάνει το 9,25%. Αλλάζει επίσης η εσωτερική κατανομή των μεταναστών ανά χώρα προέλευσης και προκύπτει ότι, στην πράξη, οι Σοβιετικοί μετανάστες, ομογενείς και μη, συγκροτούν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική ομάδα στην πόλη: αποτελούν το 62% των μεταναστών, έναντι 31% των μεταναστών από την Αλβανία.

Είναι άξιο προσοχής ότι το ελληνικό κράτος, επιφυλακτικό και αναποφάσιστο όσον αφορά τη μετανάστευση εν γένει, ήταν ιδιαίτερα ευμενές προς τους συγκεκριμένους μετανάστες, αναγνωρίζοντας ως ομογενείς ακόμη και εκείνους που μπήκαν στη χώρα

με τουριστική θεώρηση (και όχι βίζα «παλιννόστησης»). Επίσης δρομολογήθηκε, μετά από προσπάθειες συστηματικής τους εγκατάστασης στη Θράκη,⁵ η χορήγηση στεγαστικών δανείων για αγορά πρώτης κατοικίας, με εγγυητή το ελληνικό κράτος, ύψους εξήντα χιλιάδων ευρώ.

Από χωρική άποψη, που μας ενδιαφέρει περισσότερο, η διάκριση των μεταναστών σε «ομογενείς» και «αλλογενείς» είναι εξαιρετικά σημαντική ως προς την επιλογή του τόπου κατοικίας. Οι ξένοι μετανάστες στην πόλη, όπως γενικά συμβαίνει σε όλο τον κόσμο, στην αρχή κάνουν χρήση ακόμη και του πιο υποβαθμισμένου κτιριακού αποθέματος (ιδίως αν ζουν μόνοι, χωρίς την οικογένεια). Οι συνθήκες κατοίκησης (το ενοίκιο) δεν διευκολύνουν την όποια συγκέντρωση ομοεθνών στην ίδια γειτονιά: οι ξένοι μετανάστες φαίνεται να διαχέονται χωρικά στην πόλη, με σαφή προτίμηση προς τις δυτικές περιοχές. Συγκατοικούν στις περιοχές χαμηλής αξίας κατοικιών με στρώματα του γηγενή πληθυσμού και δυνητικά ενσωματώνονται χρόνο με το χρόνο στην ντόπια κοινωνία.

Αντίθετα, οι Σοβιετικοί ομογενείς μετανάστες έρχονται στην Ελλάδα ολόκληρες οικογένειες μαζί, με τους ηλικιωμένους γονείς και τα παιδιά τους, με πρόθεση να εγκατασταθούν μόνιμα. Οι αυξημένες (λόγω της πολυμέλειας των οικογενειών) ανάγκες, η πολιτισμική διαφοροποίησή τους από τους γηγενείς (μην ξεχνούμε ότι μικρό ποσοστό γνώριζε τη νέα ελληνική γλώσσα τη στιγμή της άφιξής τους), αλλά και τα καθαυτό αριθμητικά δεδομένα, δηλ. ο πολύ μεγάλος αριθμός τους (43.000 άνθρωποι στο Π.Σ.Θ., σύμφωνα με την απογραφή της Γ.Γ.Π.Ο.), όλα συνέτειναν στην τάση συγκέντρωσής τους σε συγκεκριμένες περιοχές της πόλης: στη συσπείρωση, των νεοφερμένων κατά κύματα, κοντά σε ήδη εγκαταστημένους στη Θεσσαλονίκη ομογενείς από την ίδια περιοχή, συσπείρωση που τους εξασφάλιζε μια κατά το δυνατό ανασύσταση της κοινότητας που υπήρχε στους τόπους προέλευσής τους. Επιβεβαιώθηκε στην περίπτωση αυτή, μια διαχρονική συνθήκη της μετανάστευσης: όταν οι άνθρωποι βρίσκονται σε ανοίκειο μέρος (γιατί η σύγχρονη Ελλάδα αυτό ήταν για τους «παλιννοστούντες», όπως κι αν τους ονομάσουμε) αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο: ψάχνουν αυτό που τους είναι οικείο και καθησυχαστικό· κι αν αποτύχουν να το βρουν, αρχίζουν να το δημιουργούν στα σπίτια και τις γειτονιές τους.

Εικ. 2. Χάρτης του Π.Σ.Θ. με τις θέσεις των περιοχών με μεγάλα ποσοστά μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση: 1 = Νικόπολη, 2 = Ευξεινούπολη, 3 = Γαλήνη, 4 = Λαχανόκηποι.

Μέσα από έρευνα πεδίου, εντοπίσαμε στη Δυτική Θεσσαλονίκη περιοχές κατοικίας με πολύ μεγάλα ποσοστά μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Πρόκειται για τη Νικόπολη Σταυρούπολης, την Ευξεινούπολη, στα διοικητικά όρια της Νέας Ευκαρπίας, τη Γαλήνη Ωραιοκάστρου και τους Λαχανόκηπους Μενεμένης, η κάθε μία με τις ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες δημιουργήθηκε και κατοικείται.⁶ Κατά κύριο λόγο, όμως, ήταν η Ευξεινούπολη, η κατ' ευφημισμό «εύξεινος πόλη», μια από τις πιο αποκομμένες χωρικά από τον υπόλοιπο αστικό ιστό του Πολεοδομικού Συγκροτήματος, που αποτέλεσε τον τόπο «υποδοχής» και ριζώματος των οικογενειών από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Πρόκειται για συνοικισμό που εγκαθιδρύθηκε «αυθαίρετα», σε περιοχή χαρακτηρισμένη ως βιομηχανική ζώνη (Ωραιοκάστρου), και έχει ανοικοδομηθεί χωρίς άδειες δόμησης. Από προφορικές συνεντεύξεις στη διάρκεια της έρευνας μάθαμε ότι η Ευξεινούπολη ξεκίνησε να κτίζεται το 1995, όταν οι πρώτοι οικιστές άρχισαν να αγοράζουν, από κτηματομεσίτη της περιοχής, τμήματα αγροτεμαχίων παράνομα κατατμημένα, σε χαμηλές τιμές.

Στον οικισμό στεγάζονταν, το 2006, 590 οικογένειες ή 2.640 άτομα. Τα σπίτια δεν είναι ισόγεια, αλλά διώροφα, τριώροφα, ακόμη και τετράωροφα – κατά κανόνα συγκατοικούν στην ίδια οικοδομή δύο ή περισσότερες συγγενικές οικογένειες. Καθώς το κτίσιμο γίνεται σταδιακά και με διακοπές, πολλές από τις κατοικίες είναι ακόμη ημιτελείς (συνήθως κατοικείται το ισόγειο και ο όροφος, ενώ στους υψηλότερους ορόφους έχει κατασκευαστεί μόνο ο σκελετός από οπλισμένο σκυρόδεμα). Σημαντικό

στοιχείο είναι ότι οι οικιστές δεν προσλαμβάνουν εξειδικευμένους εργάτες ή μηχανικούς αλλά κτίζουν τα σπίτια με προσωπική εργασία και βοήθεια συγγενών και φίλων. Δυστυχώς, σε μια περιοχή σεισμογενή όπως η Θεσσαλονίκη, είναι αμφίβολο αν αυτές οι κατοικίες πληρούν τους όρους της αντισεισμικής κατασκευής.

Εικ. 3. Τυπική εικόνα του περιβάλλοντος κατοικίας στην Ευξεινούπολη. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Γ. Κατσαβουνίδου – Π. Κούρτη.

Εικ. 4. Αλάνα – τόπος συγκέντρωσης και παιχνιδιού για τα παιδιά στην Ευξεινούπολη. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Γ. Κατσαβουνίδου – Π. Κούρτη.

Στο περιβάλλον κατοίκησης κυριαρχούν αντιληπτικά οι ημιτελείς κατοικίες, με τις πανταχού παρούσες δορυφορικές κεραίες, οι εγκαταλειμμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις (όπως ήταν το χημικό εργοστάσιο της ΔΙΑΝΑ, που για χρόνια μόλυνε τον υδροφόρο ορίζοντα της περιοχής καθιστώντας το νερό εξαιρετικά επικίνδυνο), αλλά και οι εν λειτουργία βιοτεχνίες (καθώς και ο υποσταθμός ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσης) στην περίμετρο της περιοχής. Η αίσθηση που αποκομίζει κανείς από

τους ανοιχτούς, άκτιστους χώρους του οικισμού, είναι αυτή της γενικότερης υποβάθμισης: πυλώνες μεταφοράς ρεύματος, μαντρότοιχοι, αγροί με μπάζα και σκουπίδια, παντελής έλλειψη πρασίνου, δρόμοι χωρίς πεζοδρόμια και φωτισμό, έλλειψη εμπορίου και βασικών εξυπηρετήσεων κοινωφελούς υποδομής, συνθέτουν το σκηνικό της καθημερινής ζωής.

Σε αντιδιαστολή με τη διάχυση των μη-ομογενών μεταναστών στην πόλη, διάχυση που αν μη τι άλλο διασφαλίζει ότι τα παιδιά τους μεγαλώνουν σ' ένα περιβάλλον αστικό και κοινωνικό το οποίο μοιράζονται με τους «άλλους», τους γηγενείς, η περίπτωση της Ευξεινούπολης ίσως αντιπροσωπεύει το χειρότερο δυνατό σενάριο ενσωμάτωσης των μεταναστών στην τοπική κοινωνία. Και αν για τον ενήλικο πληθυσμό η καθημερινή ζωή μπορεί να εξελιχθεί και εξελίσσεται εκτός των ορίων της περιοχής, και δυνητικά (λόγω εργασίας, αναγκών κλπ.) σ' όλη την πόλη, το τμήμα του πληθυσμού που αναγκαστικά «πλήγεται» περισσότερο από την απομόνωση και την ιδιάζουσα συγκέντρωση, είναι αναμφισβήτητα τα παιδιά. Όπως έγραφε ο αιρετικός γεωγράφος William Bunge, «τα παιδιά αντανακλούν τις πιέσεις του περιβάλλοντος με μεγαλύτερη ακρίβεια, ακριβώς λόγω της ίδιας της αδυναμίας τους. Είναι σαν καναρίνια σε ορυχείο. Αν σωριαστούν τα παιδιά, οι ενήλικοι έχουν λόγο να ανησυχούν για τους εαυτούς τους».⁷

Σε αντίθεση με τους γονείς τους, τα παιδιά των μεταναστών δεν έχουν δεσμούς με τον «παλιό» κόσμο· κλίνουν στο να αξιολογούν τον εαυτό τους και να αξιολογούνται από τους άλλους στα πρότυπα της νέας τους πατρίδας. Το παιδί – μετανάστης, χωρίς μνήμες ενός άλλου, διαφορετικού κόσμου, αντιλαμβάνεται το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει ως αναπόδραστο, όπως αναπόδραστη είναι και η γνώση ότι η ζωή που ζει και θα ζήσει δεν θα είναι σε καμία περίπτωση ίδια με εκείνη των γονιών του.⁸ Όπως και για κάθε παιδί, το περιβάλλον κατοικίας έχει βαρύνουσα σημασία στη συγκρότηση της «εικόνας» που έχει για τον κόσμο και τη θέση του σ' αυτόν.⁹ «Ακόμη και οι τοίχοι της πόλης διδάσκουν το παιδί»,¹⁰ έλεγε ο Πλάτωνας, και είναι δύσκολο να φανταστούμε τι πραγματικά μπορούν να «διδασχθούν» τα παιδιά των ομογενών μεταναστών για το χώρο της πόλης και την ιδιότητα του πολίτη, περιφερόμενα στον «εύξεινο» τόπο όπου κατέληξαν να εγκατασταθούν οι οικογένειές τους. Με την ταμπέλα της «αυθαιρεσίας», ο τόπος στερείται όχι μόνο πολεοδομικό σχέδιο και συστηματικό, ασφαλή τρόπο δόμησης, αλλά βασικές κοινωνικές

υποδομές, σχολείο, οργανωμένο δημόσιο χώρο – ουσιαστικά τα παιδιά κινούνται ανάμεσα σε ό,τι έχει περισσέψει από τις πρώην βιομηχανικές χρήσεις στην περιοχή. Όταν, στα πλαίσια της έρευνας πεδίου, ζητήσαμε από παιδιά που ζουν στην Ευξεινούπολη και φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο της Νικόπολης, να «ζωγραφίσουν το σπίτι τους», πήραμε στα χέρια μας ζωγραφιές που δείχνουν ημιτελείς οικοδομές, άμορφα σπίτια-κολάζ από ετερόκλητα στοιχεία, θυμωμένα λουλούδια, πανταχού παρόντες δορυφορικούς δίσκους, μ' άλλα λόγια αναπαραστάσεις νοητικών εικόνων στις οποίες έχει αποτυπωθεί η προβληματική περιβαλλοντική εικόνα της περιοχής.

Εικ. 5. Ζωγραφιές παιδιών που ζουν στην Ευξεινούπολη. Πηγή: Έρευνα πεδίου των Γ. Κατσαβουνίδου – Π. Κούρτη.

Είπα στην αρχή ότι πολλά εξαρτώνται από την προσαρμογή των παιδιών αυτών στο ρόλο τους ως πολίτες και πλήρως συμμετέχοντες σ' αυτήν. Από την περίπτωση της Ευξεινούπολης, συμπεραίνουμε ότι αυτή η προσαρμογή προμηνύεται δύσκολη. Οι νέοι άνθρωποι, τα παιδιά των ανθρώπων εκείνων που το ελληνικό κράτος «υποδέχτηκε» ως συμπατριώτες, μεγαλώνουν μέσα σ' έναν διπλό αποκλεισμό: από τη μια τον κοινωνικό, σε μια κοινωνία, όπως η ελληνική, επιφυλακτική ως εχθρική απέναντι στους μετανάστες (ακόμη κι αν αυτοί είναι ελληνικής καταγωγής), και από την άλλη τον χωρικό, ζώντας σε περιοχές στις παρυφές της πόλης, όπου μπορεί οι

μετανάστες να κατέκτησαν το δικαίωμα στη στέγη, αλλά όχι και το δικαίωμα στη συλλογική αστική ζωή.

¹ Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου & Παρασκευή Κούρτη, «Δημογραφικά στοιχεία για τους μετανάστες και τους παλιννοστούντες ομογενείς στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης» και «Νικόπολη, Ευξεινούπολη και οι άλλες Νέες Πολιτείες. Σενάρια κατοίκησης μεταναστών στα δυτικά όρια της πόλης», στο *Αρχιτεκτονικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του φαινομένου της μετανάστευσης* Ομάδα Εργασίας ΤΕΕ/ΤΚΜ, Θεσσαλονίκη 2006.

² Πρόκειται για τους τόμους: Χρήστος Καμενίδης, *Η ταυτότητα των Παλιννοστούντων Ομογενών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.: Απογραφικά στοιχεία Ελλάδας, Μακεδονίας, Θράκης, Αττικής*, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, Θεσσαλονίκη 2000· Χρήστος Καμενίδης, *Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των Ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στους πολυπληθέστερους νομούς της Ελλάδας*, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, Θεσσαλονίκη 2001· Χρήστος Καμενίδης, *Η εγκατάσταση των Παλιννοστούντων Ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στην Ελλάδα κατά περιφέρεια, νομό, δήμο και οικισμό*, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, Θεσσαλονίκη 2002.

³ Χρήστος Καμενίδης, *Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των Ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στους πολυπληθέστερους νομούς της Ελλάδας*, σ. 20.

⁴ Eftihia Voutira, “When Greeks Meet Other Greeks: Settlement Policy Issues in the Contemporary Greek Context”, στο Renée Hirschon (επιμ.), *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Oxford: Berghahn Books, 2003, σ. 146 (μετάφραση δική μου).

⁵ Μαρία Βεργέτη, *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη, 2003.

⁶ Garyfallia Katsavounidou & Paraskevi Kourti, “Homogeneis migrants from the former Soviet Union in Thessaloniki and the transformation of the western quarters of the city”, στο *Migrance* 31, *Ethnicity and migration: A Greek story*, M. Baldwin-Edwards (επιμ.), 2008, 61-70.

⁷ William Bunge, “The Point of Reproduction: A Second Front,” *Antipode* 9, no. 2, 1977, 72.

⁸ Kyriaki Frantzi, «Τζουμάκας, Τσιόλκας, Κόκκινος: Αναπαραστάσεις της αυστραλιανής πόλης σε σύγχρονα ελληνοαυστραλιανά κείμενα», στο E. Close, G. Couvalis, G. Frazis, M. Palaktsoglou, & M. Tsianikas (επιμ.), *Greek research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies*, Flinders University: Adelaide, 2009, σσ. 743-754.

⁹ Βλ. συμπεράσματα έρευνας πεδίου στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής με τίτλο «Το παιδί, η πόλη, το παιχνίδι: Μια πολυφωνική βιογραφία» που εκπονείται από τη γράφουσα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Η έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό

Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος II, Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

¹⁰ Η αναφορά στον Πλάτωνα προέρχεται από συνέντευξη του φιλοσόφου Κορνήλιου Καστοριάδη διαθέσιμη στο διαδίκτυο (www.youtube.com/watch?v=I1ouePjBA1w).